

Лідія Беляєва,

кандидат філологічних наук, доцент

Олександр Юденко,

завідувач кафедри іноземних мов НАОМА

Психолого-педагогічний аналіз заняття з іноземної мови в контексті програм ІМПС

У здійсненні завдань підвищення ефективності навчання іноземній мові дуже важливу, можна сказати, вирішальну, роль має якість заняття, якість уроку. Це питання є центральним як у педагогічній науці, так і в навчальній практиці. Викладачі кафедри іноземних мов НАОМА намагаються удосконалювати свою педагогічну майстерність, аби кожне заняття було достатньою мірою як навчальним, так і виховним.

Одним з головних факторів забезпечення ефективності навчання студентів є індивідуальний творчий почерк викладача. А тому кожен викладач має постійно удосконалювати свої заняття, враховуючи власні досягнення й недоліки в педагогічній діяльності. Проте не всі викладачі достатньо підготовлені до того, щоб здійснити якомога глибший аналіз проведених занять. Ось чому навіть при найсвідомішому ставленні викладача до удосконалення процесу навчання на кафедрі практикуються спостереження його занять іншими педагогами (особливо це стосується молодих викладачів, які потребують допомоги у запропонованому питанні). Вони здійснюються у формі взаємовідвідування занять педагогами, відвідування занять завідувачем кафедри і доцентами кафедри, з наступним об'єктивним аналізом цих занять.

Як засвідчує практика, ті педагоги, котрі відвідують заняття, що їх проводять колеги, нерідко визначають їхню ефективність за зовнішніми, часом другорядними показниками, наприклад: заняття почалось і закінчилось вчасно, знання студентів були оцінені, викладач використав наочні посібники й зумів організувати самостійну роботу студентів до дзвоника, дав домашнє завдання тощо. Таке заняття вважається ефективним, тобто мета досягнута. Разом з тим, мають місце й заняття, де вищезазначені показники наявні, але знання студентів виявились слабкими, не було досягнуто збільшення обсягу знань, умінь і навичок у всіх студентів групи.

Головною метою аналізу заняття є оцінка результативності навчальної діяльності викладача. Здійснюючи такий аналіз, треба показати, що сприяло досягненню мети заняття, а що заважало, які недоліки мали місце під час проведення заняття та їхні причини. Необхідно мати на увазі, що метою аналізу будь-якого заняття є не лише розкрити його недоліки, а й з'ясувати позитивні сторони в роботі викладача, визначити, чому можна повчитися у нього, з чим він добре справляється, в чому проявляється

його майстерність. Це дуже важливо з точки зору зміцнення віри педагога у свої сили.

Щоб кваліфіковано зробити психолого-педагогічний аналіз заняття, необхідно попередньо підготуватися до відвідування його: дізнатися тему, переглянути навчально-методичні матеріали, ознайомитися зі станом обліку знань студентів і т. ін. Після спостережень слід глибоко продумати зміст аналізу.

У процесі спостереження за ходом заняття рекомендується записувати якомога більше даних, що характеризують його з різних сторін. Поряд з цим важливо фіксувати свої зауваження та узагальнення. Можна розділити кожну сторінку зошита вертикальною лінією на дві нерівних частини: основна частина (три чверті) — для фіксування ходу заняття і друга — для запису зауважень та узагальнень. Ці матеріали дадуть можливість після закінчення заняття всебічно осмислити і здійснити глибокий аналіз його проведення.

Для полегшення роботи можна рекомендувати наступну схему аналізу заняття.

1. Загальні відомості про заняття

Дата; група; прізвище, ім'я та по-батькові викладача; предмет; кількість студентів; кількість відсутніх; порядковий номер уроку.

Обстановка та обладнання аудиторії: чи є на столах необхідні підручники, словники, зошити; чи підготовлені технічні засоби навчання (ТЗН), дошка тощо.

Тема і мета заняття. Ціль відвідування.

2. Тип та структура заняття

Тип заняття. Зв'язок даного заняття з попереднім, як він здійснюється. Доцільність обраного типу заняття з точки зору вивчення теми в цілому. Місце заняття в системі занять за даною темою.

Структура заняття: відповідність її типові заняття; послідовність проведення окремих частин заняття.

Забезпечення цілісності та закінченості заняття (підведення підсумків, формулювання висновків).

3. Зміст заняття

Відповідність програмі і сучасному рівневі науки; розвинення в ході заняття інтелектуальних та моральних якостей студентів; використання дидактичного матеріалу і раніше засвоєних знань для забезпечення цілеспрямованого сприйняття навчальної інформації;

з'ясування правильності розуміння студентами значень, назв, термінів; формування у них уявлень щодо теми, осмислення та закріплення нових знань; збільшення обсягу нових знань, умінь та навичок на основі раніше засвоєного.

4. Методи та прийоми навчання на занятті

Використання різнобічних методів та прийомів — відповідність їх змістові, типові, меті заняття та віковим особливостям студентів; запровадження на занятті дидактичних принципів — свідомості, активності студентів, наочності, доступності, міцності знань і т. ін;

ступінь використання засобів наочного навчання, технічних засобів, комп'ютера;

прийоми забезпечення зворотного зв'язку для керівництва процесом: засвоєння, навички самоконтролю студентів; навчання їх не лише монологічній, а й діалогічній мові; вміння задавати запитання викладачеві та колегам; рецензування відповідей товаришів; коментування вправ; забезпечення подальшого розвитку мислення студентів;

прищеплення студентам умінь та навичок самоосвіти (робота з підручником, словником, посібниками, додатковою літературою, відеоапаратурою, комп'ютером); диференційованість завдань на занятті відповідно до індивідуальних особливостей студентів і ступеня їхньої підготовки;

забезпечення послідовності в самостійному використанні студентами знань і навичок протягом заняття.

5. Поведінка студентів

Залучення студентів до активної розумової праці; спрямованість і зосередженість уваги, зацікавленість темою уроку, старанність та дисциплінованість студентів на уроці.

Поведінка колективу студентів на занятті (чим вона, головним чином, визначається — матеріалом, що вивчається, обстановкою, настроєм викладача тощо); наявність чи відсутність особливих порушень дисципліни на занятті, ставлення студентів до порушника.

Ставлення студентів до викладача.

6. Поведінка викладача

Уміння володіти аудиторією, організувати її для роботи, викликати зацікавленість та увагу; вміння створити на уроці творчу атмосферу та підтримувати дисципліну; ставлення до окремих студентів з урахуванням індивідуальних можливостей кожного;

стиль і тон в роботі (жвавість, бадьорість, рішучість або повільність, млявість, розгубленість);

педагогічний такт, спостережливість, вдумливість, винахідливість, емоційне піднесення;

зовнішній вигляд, культура, мова, поза, міміка, жестикуляція; авторитет викладача у студентів.

7. Результати заняття. Висновки та пропозиції

Досягнення мети; виконання плану заняття; обсяг і якість знань студентів (свідомість, глибина і міцність);

освітне і виховне значення заняття: що найбільш цінного у проведенні даного заняття може бути запозичене для застосування в практиці інших викладачів з метою підвищення активності навчання студентів.

Усі зазначені прийоми і засоби аналізу заняття мають бути залучені та використовуватися для введення типових програм ІМПС (іноземні мови для професійного спілкування), рекомендованих Міністерством освіти і науки України.

Загальною метою типової програми викладання іноземних мов для професійного спілкування (далі — програма ІМПС) є формування у

студентів професійних мовних компетенцій, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовищ.

Програма ІМПС як документ розрахована:

- на керівників освіти, оскільки вона встановлює національні стандарти викладання (вивчення) мов в Україні, що відповідають міжнародним стандартам;
- викладачів вищих навчальних закладів, оскільки вона є корисним ресурсом і надає практичні рекомендації щодо розробки навчальних планів/курсів;
- розробників матеріалів, оскільки вона є основою для розробки матеріалів ІМПС;
- розробників тестів (екзаменаторів), оскільки надає рекомендації щодо оцінки та чіткого опису професійних мовних компетенцій, що можуть визнаватися та використовуватися як в Україні, так і в Європі;
- студентів, оскільки містить рекомендації для організації самонавчання та самооцінки.

Розробка нової програми ІМПС відповідає радикальним змінам, що здійснюються в національній системі вищої освіти в Україні, які було започатковано процесом інтеграції країни в європейський простір вищої освіти. На основі принципів інтернаціоналізму, плюрилінгвізму, демократії, рівноправності та інновацій програма ІМПС:

- встановлює національні параметри викладання та вивчення, що відповідають міжнародно визнаним стандартам, описаним у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (ЗЕР, 2001 р.);
- є багатовимірною і модульною за своєю структурою та організацією;
- забезпечує стандартизовану базу для розробки університетських курсів і планів відповідно до професійних потреб студентів та очікувань суспільства;
- сприяє мобільності студентів та їхній конкурентноздатності на ринку праці;
- заохочує до навчання впродовж усього життя та до самостійності у вивченні мов;
- посилює привабливість та конкурентноздатність вищої освіти в Україні шляхом надання прозоро та гнучкої системи викладання/вивчення мов.

Програма ІМПС є загальною за характером і може використовуватися для цілої низки спеціальностей. Її зміст формувався на основі аналізу національних та міжнародних навчальних стандартів, професійних вимог та потреб студентів. Програма має практичне спрямування, висуваючи пропозицію щодо набуття студентами професійної та функціональної комунікативної компетенції у користуванні іноземними мовами. Це

здійснюється шляхом інтеграції мовленнєвих умінь та мовних знань в рамках тематичного і ситуативного контексту відповідно до академічної та професійної сфер студента.

Такі загальні сфери й ситуації, що пов'язані з роботою, визначають різні типи мовної поведінки.

Цілі програми ІМПС служать ресурсом для розробників навчальних планів, авторів навчальних матеріалів та екзаменаторів. Цілі загально-го характеру конкретизовано для рівнів володіння мовою (РВМ В1, В2 та С1). Вони є сумісними з цілями, які викладені в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (ЗЕР), та з цілями, що визначені в Українських кваліфікаційних стандартах.

Перш ніж розробляти свої власні навчальні плани ІМПС та навчальні матеріали, окремі ВНЗ, факультети і кафедри повинні провести ретельний аналіз потреб. Оцінка кінцевих результатів навчання повинна базуватися на цілях, визначених програмою ІМПС, після адаптації їх до конкретних академічних та професійних умов вищого навчального закладу, факультету, кафедри з метою задоволення конкретних потреб своїх студентів.

Програма ІМПС дозволяє розробляти навчальні модулі, що відповідатимуть вимогам національної кредитно-модульної системи, яку було запроваджено у вищій освіті як передумову для приєднання України до Болонського процесу.

Самоосвіта вважається невід'ємною частиною усіх навчальних курсів ІМПС, і їй приділяється особлива увага у програмі ІМПС.

Типова програма ІМПС розрахована на досягнення РВМ В2 (рівня володіння мовою), який є стандартом для ступеня бакалавра. Програма відповідає широкому колу потреб адміністрації вищого навчального закладу, факультетів, кафедр та окремих студентів.

Навчальні цілі, описані програмою ІМПС, визначаються національним освітньо-кваліфікаційним стандартом для бакалаврів та узгоджуються із загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Вони відповідають потребам майбутніх спеціалістів та очікуванню суспільства. Навчальні цілі для РВМ В2 є типовими за характером і можуть переноситися на різні спеціалізації. Вони включають професійні комунікативні компетенції, які складаються із загальних мовленнєвих навчальних умінь, мовних знань, соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій.

Розробникам робочих програм слід користуватися загальними навчальними цілями, що відповідають конкретним потребам їхніх студентів. Цілі потім можуть бути адаптовані до конкретної спеціалізації. Предметні сфери, ситуації та типи текстів мають бути конкретизовані відповідно до пов'язаних з роботою академічних та (або) професійних потреб і контекстів.

Навчальні цілі Типової програми ІМПС для рівня володіння мовою В2 викладені в таблиці.

Мовленнєві		
Аудіювання	Говоріння	
	Діалогічне мовлення	Монологічне мовлення
- розуміти основні ідеї та розпізнавати відповідну інформацію в ході детальних обговорень, дебатів, офіційних доповідей, лекцій, бесід, що за темою пов'язані з навчанням та спеціальністю - розуміти в деталях телефонні розмови, які виходять за межі типового спілкування - розуміти загальний зміст і більшість суттєвих деталей в автентичних радіо- і телепередачах, пов'язаних з академічною та професійною сферами - розуміти досить складні повідомлення та інструкції в академічному та професійному середовищі - розуміти намір мовця і комунікативні наслідки його висловлювання (наприклад намір зробити зауваження) - визначати позицію і точку зору мовця - розрізняти різні стилістичні реєстри в усному та письмовому спілкуванні з друзями, незнайомцями, колегами, працедавцями та з людьми різного віку і соціального статусу, маючи при цьому різні наміри спілкування	- реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєво важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних перемовин, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професією - чітко аргументувати щодо актуальних тем в академічному та професійному житті (наприклад, в семінарах, дискусіях) - поводитись адекватно у типових світських, академічних і професійних ситуаціях (наприклад, у засіданнях, перервах на каву, вечірках) - реагувати на телефонні розмови, які виходять за межі типового спілкування - телефонувати з конкретними цілями академічного і професійного характеру, висловлювати думки щодо змісту автентичних радіо- і телевізійних програм, пов'язаних з академічною та професійною сферами - реагувати на оголошення, доволі складні повідомлення та інструкції в академічному і професійному середовищах, адекватно реагувати на позицію/точку зору співрозмовника - пристосовуватися до змін, які зазвичай трапляються під час бесіди і стосуються її напрямку, стилю та основних наголосів - виконувати широку низку мовленнєвих функцій і реагувати на них, гнучко користуючись загальнонавженими фразами	- чітко виступати з підготовленими індивідуальними презентаціями щодо широкого кола тем академічного та професійного спрямування - продувати чіткий, детальний монолог з широкого кола тем, пов'язаних з навчанням та спеціальністю - користуватися базовими засобами зв'язку для поєднання висловлювань у чіткий, логічно об'єднаний дискурс

(стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра)

ВМІННЯ

Читання	Письмо
• розуміти автентичні тексти, пов'язані з навчанням та спеціальністю, з підручників, газет, популярних і спеціалізованих журналів та Інтернетівських джерел • визначати позицію і точки зору в автентичних текстах, пов'язаних з навчанням та спеціальністю • розуміти намір автора письмового тексту і комунікативні наслідки висловлювання (наприклад службових записок, листів, звітів) • розуміти деталі у доволі складних рекламних матеріалах, інструкціях, специфікаціях (наприклад стосовно функціонування пристроїв/обладнання) • розуміти автентичну академічну та професійну кореспонденцію (наприклад листи, факси, електронні повідомлення тощо) • розрізняти різні стилістичні реєстри усного та писемного мовлення з друзями, незнайомцями, колегами, працевдавцями та з людьми різного віку і соціального статусу під час здійснення різних намірів спілкування	• писати зрозумілі, деталізовані тексти різного спрямування, пов'язані з особистою та професійною сферами (наприклад заяву) • писати у стандартному форматі деталізовані завдання і звіти, пов'язані з навчанням та спеціальністю • готувати і продукувати ділову та професійну кореспонденцію • точно фіксувати повідомлення по телефону та від відвідувачів • писати з високим ступенем граматичної коректності резюме, протоколи та ін. • заповнювати бланки для академічних та професійних цілей з високим ступенем граматичної коректності • користуватися базовими засобами зв'язку для поєднання висловлювань у чіткий, логічно об'єднаний дискурс • виконувати цілку низку мовленнєвих функцій та реагувати на них, гнучко користуючись загальноновживаними фразами

Уміння	
Пошук інформації	Академічне мовлення
- запитувати з метою пошуку інформації - знаходити конкретну інформацію, пов'язану з процесом або предметом навчання, користуючись для цього бібліотечним каталогом, сторінкою змісту або показником, довідниками, словниками та Інтернетом - запитувати, щоб отримати суттєво важливу інформацію, пов'язану з навчанням або спеціальністю - прогнозувати інформацію, користуючись для цього "ключами" (наприклад заголовками, підзаголовками, ім'ям автора та ін.)	- виступати з презентаціями чи доповідями з питань, пов'язаних з навчанням - враховувати аудиторію і мету висловлювання - викласти план-схему висловлювання та логічно структурувати ідеї - користуватись відповідними правилами презентації, мовою жестів і т. д. - коментувати таблиці, графіки і схеми - користуватись адекватними стратегіями під час дискусій, семінарів та консультацій - орієнтувати аудиторію щодо загальної побудови виступу - дотримуватись теми виступу - враховувати різні точки зору - виділяти головну ідею, розширювати й розвивати її, розпочинати дискусію, - підсумовувати, головувати під час дискусії

Мовні знання	
граматичних структур, що є необхідними для гнучкого вираження відповідних функцій та понять, а також для розуміння і продукування широкого кола текстів в академічній та професійній сферах	
правил англійського синтаксису, щоб дати можливість розпізнавати і продукувати широке коло текстів в академічній та професійній сферах	
мовних форм, властивих для офіційних та розмовних реєстрів академічного і професійного мовлення	
широкого діапазону словникового запасу (у тому числі термінології), що є необхідним в академічній та професійній сферах	

Продовження таблиці

вчитися		
Академічне письмо	Організація та самоусвідомлення	Оцінювання
• тлумачити, порівнювати і зіставляти таблиці, графіки та схеми • узагальнювати, перефразовувати й синтезувати ідеї з різних типів текстів (наприклад із статей, дослідницьких проєктів) • фіксувати й письмово викладати результати досліджень (наприклад опитування думки, огляд теми) • робити адекватні і придатні для користування конспекти з різноманітних інформаційних джерел • написати звіт (наприклад згідно проєкту) • враховувати аудиторію та мету висловлювання • стисло викладати зміст тексту, логічно структурувати ідеї • писати вступ/висновки • організовувати текст як послідовність абзаців з їхніми заголовками та підзаголовками • користуватися логічними сполучниками для поєднання абзаців в єдиний текст • коректно наводити цитати • складати бібліографію • вичитувати та виправляти роботу	• розробляти індивідуальні навчальні плани • ефективно користуватися навчальними ресурсами (наприклад словниками, довідниками, Інтернетом) • усвідомлювати індивідуальний стиль навчання/мислення • вести навчальні/аналітичні щоденники • сумлінно вести облік прочитаного матеріалу, важливих посилок, цитат	• розуміти вимоги щодо оцінювання, у тому числі поточного оцінювання • розуміти критерії виставлення балів на екзаменах, тестах та при виконанні окремих завдань • читати й розуміти загальні інструкції щодо екзаменів • ефективно готуватися до тестів та екзаменів (наприклад повторення шляхом інтенсивного читання та з використанням різноманітних механізмів запам'ятовування) • ефективно використовувати час на екзаменах і тестах • належним чином здійснювати самооцінювання

Соціолінгвістична та прагматична компетенції

• розуміти, як ключові цінності, переконання та поведінка в академічному і професійному середовищі України відрізняються при порівнянні однієї культури з іншими (міжнародні, національні, інституційні особливості) • розуміти різні корпоративні культури в конкретних професійних контекстах і те, яким чином вони співвідносяться одна з одною • застосовувати міжкультурне розуміння у процесі безпосереднього усного і писемного спілкування в академічному та професійному середовищі • належним чином поводитися й реагувати у типових світських, академічних і професійних ситуаціях повсякденного життя, а також знати правила взаємодії між людьми у таких ситуаціях (розпізнавання відповідних жестів, спілкування очима, усвідомлення значення фізичної дистанції та розуміння жестикуляції у кожній з таких ситуацій)
--

Програма ІМПС з 2005–2006 навчального року починає використовуватись викладачами кафедри іноземних мов НАОМА. Вона надасть студентам можливість розвивати мовну компетенцію і стратегії, які їм необхідні для ефективної участі в процесі навчання і в тих ситуаціях професійного спілкування, в яких вони можуть опинитися. В результаті введення нових курсів навчання підвищується рівень володіння мовою (РВМ) студентів, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню їхньої мобільності та конкурентноздатності на ринку праці.

Програма ІМПС, розроблена провідними інституціями України (Британська культурна Рада, Інститут Гьоте, Міністерство освіти і науки України тощо), є гнучким документом — у ній наявні загальні риси, які дозволяють викладачам-практикам адаптувати навчальні плани ІМПС до різноманітних потреб студентів та викладачів. Її можна застосовувати за умови внесення необхідних коректив у конкретних ситуаціях, зокрема відповідно до потреб НАОМА.

Наталія Коляденко

*кандидат медичних наук, доцент кафедри психології
та соціальної роботи Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України*

Роль творчості у формуванні особистості й проблеми самовираження в мистецтві

У радянські часи психологічні аспекти мистецтва традиційно пов'язувались із особистістю художника. А.В. Луначарський, наприклад, вважав “важливим для характеристики художньої сутності твору аналіз особистісних особливостей художника”. Цей підхід спричинявся відповідним розумінням особистості як суспільної, соціальної істоти, з відносно постійним психічним складом, передбачуваністю поведінки в певних ситуаціях. Особистість розглядалася як єдине ціле, як взаємопоєднання психічних процесів та психічних властивостей. Одні й ті ж риси особистості могли мати позитивне чи негативне значення залежно від ситуації, від оточення людини. Таким чином, зокрема, знімалася відповідальність людини за її вчинки, бо вони були зумовлені відповідними реакціями на зовнішнє середовище. Так виправдовувались революції, як прагнення до зміни світу на краще, і нове буття повинне було сформувати й кращу, свідомішу особистість. Такими “благими намірами” пояснювалося й підкорення природи, перетворення ландшафту — поява штучних морів, зміни напрямків течії річок тощо. Відповідною була й архітектура з її монументальністю та підкресленою функціональністю. Ідеологія фрей-